
СЕМАНТИЧНИЙ ТА ОБРАЗНО-АСОЦІАТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ВЕРБАЛІЗАТОРІВ ЛІНГВОКУЛЬТУРЕМИ КІТ В УКРАЇНСЬКИХ МАСМЕДІА

Бибик С. П., Черехаха Л. Л.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-554-9-37>

ВСТУП

Українська медіалінгвістика (медіастилістика) розвивається у тісному зв'язку з лінгвокультурологією. Адже саме остання дає відповідь на питання щодо ціннісної орієнтації текстової семантики лексико-фразеологічного наповнення засобів масової інформації, її увідповіднення з маркерами національно-культурної ідентичності¹. Отже, медіалінгвістика «дивиться» на сферу свого аналізу як на фрагмент мовної картини світу, у якому переплітаються глобалізовані та національно-мовні складники дійсності, зв'язки, які існують між мовою та дійсністю, яку слід називати, за визначенням С.С. Єрмоленка², швидше навколо-, ніж позамовною.

Оскільки лінгвокультурологія є когнітивно орієнтованим ученням, то відповідні мовознавчі студії мають акценти на мовних образах, трансформаціях внутрішньої форми мови та її одиниць, що втілюють мовні моделі світу та її окремих маніфестантів. Текст у медіа-середовищі розростається до контексту зі складними гіпертекстуальними зв'язками, релевантними як до національно-мовних, так і глобалізованих іншокультурних практик.

Саме слово, його внутрішня форма (за О.О. Потебнею), є носієм пам'яті мови, її часово-просторових, соціально-культурних трансформацій, семантично-оцінних актуалізацій, які висував час на всій осі життя слова. Внутрішня форма слова (далі – ВФС) як «центр образу» предмета для представників певної мовної культури, «служує засобом

¹¹ Мамич М.В. Вербальний контент журналу «Жінка» в аспекті лінгвокультурології та медіастилістики. Одеса : Астропринт, 2015. 525 с.

² Єрмоленко С.С. Мовне моделювання дійсності і знакова структура мовних одиниць. Київ: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2006. 386 с.

мовно-розумової суб'єктизації у процесі сприйняття предмета, що на початковому етапі номінації концентрується в назві. Але водночас під час номінації здійснюється й те, що стосовно всієї лінгвокультури можна визначити як вербальну об'єктивацію соціокультурної значущості певних ознак предмета, що закарбовані у ВФС, яке до нього відсилає»³. Отже, ВФС виявляє себе не лише як лінгвокогнітивний, але й лінгвокультурний феномен зі змінною семантичною та образно-асоціативною структурою.

Дослідження взаємозв'язку мови та культури, мовомислення як виявлення ментальності народу, його уявлень про навколишній світ і оцінка явищ і об'єктів, тощо, які конституують мовну картину світу, ґрунтоване на лінгвокогнітивних засадах, уможливило виявлення лінгвокультурею, показових для мовомислення сучасних українців, пізнавати як певні «коди культури», через які транслуються соціально-культурні, соціально-психологічні, суспільно-політичні, соціально-економічні смисли.

З нашого погляду, одним із таких показових знаків часу є лінгвокультурею КІТ, яка за останні два десятиріччя у виразній формі в художньо-літературному, художньо-мистецькому, банківсько-економічному, рекламному, соціально-психологічному тощо дискурсах.

Завданням цієї розвідки є окреслення цих трансформацій ВФС КІТ у мові масмедіа як дзеркалі ціннісних орієнтирів сучасної спільноти, що спричинює структурно-семантичні зміни в лінгвокультурному концепті КІТ та його вербалізаторах у сучасній мовній практиці.

1. Лінгвокультурні реалії як об'єкт мовознавчих досліджень

Мова та культура утворюють єдину складну багатовимірну систему, де різні її елементи постійно взаємодіють⁴. Інтерпретація цієї взаємодії була представленою вже у XVIII–XIX ст. у рамках порівняльно-історичного мовознавства (учення І. Гердера, Я. Грімма, Ф. Буслаєва та ін.), психологічного напрямку лінгвістики (праці В. фон Гумбольдта, Г. Штейнталя, О.О. Потебні, В. Вундта, Г. Пауля, Л. Вейсгерберера та ін.), коли мову почали розглядати не лише як засіб спілкування та пізнання дійсності, а й як певний національний культурний код.

У XX ст. ідея «мовного світобачення» знаходить розвиток у неогумбольдтіанстві (Ф. Боас, Е. Сепір), сучасних галузях мовознавства

³ Манакін В.М. Внутрішня форма слова в аспектах зіставного мовознавства. *Мовознавство*. 2014. № 5. С. 36.

⁴ Загнітко А.П., Богданова І.В. Лінгвокультурологія: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2017. С. 45.

та інших гуманітарних знань: етнопсихології, соціолінгвістиці, міжкультурній комунікації, лінгвокультурології, етнопсихолінгвістиці та інших. У 30-і роки XX ст. Л. Вайсгербер запроваджує термін «мовна картина світу», що в подальшому стимулювало розвиток етнолінгвістики⁵ й лінгвокультурології в США та інших країнах. Не залишилася непоміченою і гіпотеза Б. Уорфа, що граматика мови формує думку, що кожна мова за допомогою своєї структури й словника творить власну модель світу. І такі трансформації мають метафоричну природу, що обґрунтували у 80-ті роки XX ст. Дж. Лакофф і М. Джонсон, довівши, що наш індивідуальний емоційний досвід структурується на рівні концептів ще до того, як він буде вербалізований⁶. Учені наголосили, що метафори змінюються залежно від культурного контексту (у їх прикладі – повсякденного). Р.-Г. Д'Андрате в науковому есе «Cultural Meaning Systems» (1984) досліджує мову як культурний контекст, у якому знаходять вираження уявлення, вірування, норми та цінності, отже, стверджується, що люди мислять у своїх культурних світах і відповідно вербалізують думки⁷.

Сучасні зарубіжні дослідження лінгвокультурних реалій спрямовані здебільшого у прагматичне русло, присвячені практичним питанням дидактики (Р. Галіссон⁸, Е.Дж. Ліддікоут⁹).

Займаються питаннями лінгвокультурології й лінгвісти Польщі: Етнолінгвістичний словник за редакцією Є. Бартмінського «Słownik stereotypów i symboli ludowych» (1989) можна вважати лінгвокультурологічним, адже дефініції багатьох реалій та явищ у словникові охоплюють значення, засновані на категоризації носіїв мови, на польській народній концептуалізації світу. Науковий підхід А. Вежбицької скерований на виявлення культурного впливу на мову: «культурні ідеї» проникають у мову і кодуються у значеннях лексем,

⁵ Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава Довкілля – Київ, 2006. С. 149–150.

⁶ Lakoff. G., Johnson M. *Metaphors We Live By*. Chicago; London: The University of Chicago Press, Afterword, 2003. P. 3–4.

⁷ D'Andrade, Roy G. Cultural meaning systems. In R. A. Shweder & R. LeVine (Eds.), *Culture theory: Essays on mind, self, and emotions*. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1984. P. 88–119.

⁸ Galisson R. Culture et lexiculture partagées : les mots comme lieux d'observation des faits culturels. *Études de Linguistique Appliquée*. 1988. № 69. P. 74–90; Galisson R. Où il est question de lexiculture, de cheval de Troie, et d'impressionisme. *ÉLA, Revue de Didactologie des langues-cultures*. 1995. № 97. P. 5–14; Galisson R. La pragmatique lexiculturelle pour accéder autrement, a une autre culture, par une autre lexique. *Mélanges CRAPEL*. 2020. № 25. P. 47–73.

⁹ Liddicoat Anthony J. The Conceptualisation of the Cultural Component of Language Teaching in Australian Language-in-education Policy. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*. 2004. 25(4). P. 297–317.

морфем і граматичних конструкцій, а також на рівні мовленнєвих практик¹⁰ Такі знаки вона кваліфікувала як ключові.

У 90-і роки ХХ ст. в Україні заявляє про себе новий напрямок лінгвістичних досліджень, інтегрована міждисциплінарна галузь – лінгвокультурологія. «Заглиблення в соціомовний та етномовний матеріал багатьох народів привело дослідників-лінгвокультурологів до розуміння того, що цивілізаційна культура людства формується з багатоманіття етнічних культур і повнота дослідження конкретної мови потребує вивчення її взаємозв'язків та взаємодії з культурою», – зазначає Л. Мацько¹¹.

Надзвичайно важливими для української лінгвістичної науки, для розуміння мовомислення українців є праці В. Жайворонка¹². Мова, – як зазначив дослідник, – є одним із яскравих складників культури народу. Йдучи своїм корінням у «міфологічний світ давнього народного сприйняття світосприймання», первісні релігійні уявлення, народні вірування, культ одухотвореної природи, мова зберегла для всіх майбутніх поколінь неперевершені зразки етносимволіки слова й виразу. «Тому феномен світу, пізнаного через мову, постає для людини передусім таким, яким постає для неї її мова»¹³. І слова рідної мови – це не просто номінації, а культурні концепти¹⁴. У працях «Українська лінгвокультурологія»¹⁵ В. Кононенка і «Лінгвокультурологія» А. Загнітка¹⁶ увагу приділено аналізу мовної картини світу, характеристики мовних особистостей і лінгвокультурних типажів, лінгвокультурному аналізу тексту, а також особливостям міжкультурного спілкування.

Отже, лінгвокультурні реалії розглядають у лінгвокультурології в таких термінах, як: *мовна картина світу, культурний простір, культурна традиція, культурна спадщина, культурна парадигма, культурна конотація, культурний фон, культурний код нації, національне мовомислення, національна лінгвокультурна ментальність*,

¹⁰ Wierzbicka A. Understanding Cultures through Their Key Words (English, Russian, Polish, German, and Japanese). New York: Oxford University Press, 1997; Wierzbicka A. Understanding cultures through their key words: English, Russian, Polish, German, and Japanese. Oxford: Oxford University Press, 1997.

¹¹ Мацько Л. Лінгвокультурологічний аналіз художнього тексту. *Культура слова*, 2011. Вип. 75. С. 60.

¹² Жайворонко В. В. Знаки української етнокультури: Словник-довідник. Київ: Довіра, 2006. 703 с.

¹³ Жайворонко В.В. Проблема концептуальної картини світу та мовного її відображення. *Культура народів Причорномор'я*. 2002. № 32. С. 51.

¹⁴ Там само. С. 51–52.

¹⁵ Кононенко В. І. Українська лінгвокультурологія. Київ: Вища школа, 2008.

¹⁶ Загнітко А.П., Богданова І.В. Лінгвокультурологія: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2017. 287 с.

лінгвокультурний концепт, культурна сема, лінгвокультурема, лінгвокультурологема тощо.

Дотичні до лінгвокультурної проблематики наукові дослідження в галузі лінгвостилістики та лінгвофольклористики, сам стиль тлумачиться як форма мовомислення¹⁷, а мова фольклору представлена як «код колективного світосприйняття, глибинна народна пам'ять, складник вертикального контексту національної культури, джерело інформації та образності», що заслуговує на активне використання в щоденній комунікації – професійній, побутовій, мистецькій¹⁸.

Більшість дослідників визнає, що основними вербалізаторами і сегментами активної взаємодії мови і культури є: 1) фразеологічні ресурси мови; 2) міфологеми (міфологізовані мовні одиниці), лінгвокультуреми та архетипи, обряди та вірування, ритуали та звичаї, зафіксовані в мові, здебільшого – у текстах художньої літератури; 3) пареміологічний фонд мови; 4) стереотипи, символи; 5) мовленнєва поведінка; 6) мовний етикет; 7) коди культури; 8) культурні цінності. Поодинокі дослідження функції українських лінгвокультурем у наукових текстах іноземною мовою про іншу культуру (Ю. Ткаченко).

Пошуки ведуться і в більш вузькому колі конкретної проблематики, наприклад, розглядається феномен мовної гри і його лінгвокультурний потенціал у сучасному медіапросторі, соціо- і лінгвокультурний потенціал хештегів, мемів у соцмережах тощо.

2. Співвідношення понять «лінгвокультурема» і «лінгвокультурний концепт»

Поняття «лінгвокультурема» і «лінгвокультурний концепт» відображають певний фрагмент мовної картини світу, при цьому презентують різні рівні узагальнення й абстрагування. Г.А. Черненко звертає увагу на множинність дефініцій терміна *концепт* у сучасній лінгвістиці – залежно від парадигми дослідження мовних явищ (когнітивної, психолінгвістичної, лінгвокультурологічної). При цьому дослідники порушують питання про конкуренцію запозиченого терміна «концепт», що став активно використовуватися у філологічних працях із початку 90-х рр. XX ст., і питомого – «поняття»¹⁹. Це

¹⁷ Ермоленко С.Я., Библик С.П., Коць Т.А., Сюта Г.М., Ганжа А.Ю. Сучасна українська академічна лінгвостилістика: стратегії інтегративного розвитку. *Українська мова*. 2021. № 4(80). С. 4.

¹⁸ Там само. С. 7–8.

¹⁹ Черненко Г.А. Мовленнєвий вплив на ціннісні системи: діапазон імовірностей. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2018. 348 с.; Плотнікова Н. В. Поняття «концептосфера» та «концепт» у сучасній лінгвістиці. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2020. Т. 31 (70), № 1, Ч. 1. С. 91–96.

зумовлює існування різних підходів до його інтерпретації. О. Селіванова пропонує дефініцію концепту, спираючись на його класичне тлумачення як структурної одиниці ментальних, інформаційних і психологічних ресурсів нашої свідомості, що відображає у психіці людини її знання й досвід:

Отже, концепт (лат. *conceptus*, поняття) – інформаційна структура свідомості, різносубстратна, певним чином організована одиниця пам'яті, яка містить сукупність знань про об'єкт пізнання, вербальних і невербальних, набутих шляхом взаємодії п'яти психічних функцій свідомості й позасвідомого. Ядром концепту є поняття, фіксоване у вигляді пропозиційних структур і позначене певною номінативною одиницею²⁰.

(Лінгво)культурний концепт, на її думку, виступає як культуротворчий складник культури, когнітивна одиниця, завдяки якій продукується, акумулюється та транслюється культурний досвід. Збереження та трансляція концептосистеми етносу відбувається переважно за рахунок мовної вербалізації концептів й інформації, яку вони представляють. У лінгвокультурологічній парадигмі науковці послуговуються, зокрема, таким визначенням: «Концепт – це культурно позначений вербалізований смисл, репрезентований у плані вираження цілою низкою мовних реалізацій, які утворюють відповідну лексико-семантичну парадигму»²¹.

О. Снитко і Н. Слухай розглядають концепт як мовно-культурний феномен у зв'язку з розкриттям поняття картини світу²². А. Загнітко поділяє думку про доцільність широкого потрактування багатовимірного поняття концепту і визначає його як найбільш загальну та абстраговану «ідею» предмета, що когнітивно опрацьована і представлена у свідомості як сукупність усіх своїх зв'язків²³. Окремі концепти, розгорнуті в національних мовних практиках, розглядають як елементи культури²⁴. О. Петрова і К. Мізіна кваліфікують лінгвокультурний концепт як аналітичний інструмент лінгвокультурологічних і зіставно-лінгвокультурологічних студій²⁵.

²⁰ Селіванова О.О. Там само. С. 256.

²¹ Плотнікова Н.В. Там само. С. 95.

²² Слухай Н.В., Снитко О.С., Вільчинська Т.П. Когнітологія та концептологія в лінгвістичному висвітленні : навч. посіб. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2011. 367 с.

²³ Загнітко А.П. Там само. С. 95.

²⁴ Там само. С. 97.

²⁵ Петров О., Мізін К. Лінгвокультурний концепт як аналітичний інструмент лінгвокультурологічних і зіставно-лінгвокультурологічних студій. *Людино- й культурознавчі пріоритети сучасного мовознавства: напрями, тенденції та міждисциплінарна методологія*. 2019. С. 85–92.

Отже, *лінгвокультурний концепт* – це умовна ментальна одиниця, одиниця мовомислення, що використовується у комплексному вивченні мови, свідомості та культури. Від інших ментальних одиниць, що виокремлюються в різних галузях лінгвістичної науки (когнітивних концептів, фреймів, скриптів, архетипів, понять, словесних образів, тощо), лінгвокультурні концепти відрізняються акцентуацією *ціннісного елемента*, стають вищими орієнтирами у культурі, займають значне місце й у структурі мовної особистості.

Інша одиниця лінгвокультурології – *лінгвокультурема*. Це знак, що містить етнокультурну інформацію, і не є одиницею мовної системи, а лише базовим терміном лінгвокультурології, що служить на позначення одиниці вербалізації культурного змісту. План форми може відповідати лексемі, словосполученню, реченню. План змісту – сукупність культурно маркованих знань й уявлень носіїв певної культури²⁶.

Л. Мацько визначає *лінгвокультуреми* як такі мовні одиниці тексту, «у семантиці яких зосереджена вагома й актуальна культурна інформація». «Лінгвокультурема є стійкою, відтворюваною в етнолінгвістичному соціумі мовною одиницею, яка відображає культурний досвід і ціннісні орієнтири національного суспільства»²⁷. До того ж, вважає Л. Мацько, лінгвокультуреми несуть «в собі цивілізаційні здобутки за всю мовну історію українців»²⁸, тож зрозуміло, чому, вони є органічною і значною за обсягом часткою українського словника.

Культурна інформація має різні способи репрезентації в мові, зокрема, у вигляді (1) культурних сем – елементів значень номінативних одиниць, які позначають культурні реалії; (2) оцінної культурної конотації мовних одиниць; (3) символів, метафор; культурного фону тексту тощо.

Н.С. Медвідь протиставляє поняття лінгвокультуреми та лінгвокультурного концепту як часткового і загального і зазначає, що один концепт може реалізовуватися засобами різних лінгвокультурем, тобто лінгвокультурема є складовою частиною концепту, що його вербалізує²⁹.

Методи і принцип аналізу у цій розвідці визначено її дослідницькими завданнями і з урахуванням специфічного об'єкту

²⁶ Селіванова О. Там само. С. 303.

²⁷ Мацько Л.І. Там само. С. 61, 63.

²⁸ Там само. С. 66.

²⁹ Медвідь Н.С. Лінгвокультуреми в українській соціально-психологічній прозі першої половини ХХ ст.: дис. на здобуття наук. ст. канд. філол. наук. Київ 2009. С. 9; Медвідь Н., Цінько С. Терміносистема сучасних лінгвокультурологічних досліджень. *Актуальні питання гуманітарних наук. Мовознавство. Літературознавство*. 2021. Вип. 36, Т. 2. С. 147–152.

дослідження (лінгвокультурема *kit* як одне з джерел пізнання духовної культури етносу) та його предмета (форми вербалізації лінгвокультуреми *kit*, що спричиняють структурно-семантичні, морфолого-граматичні, емоційно-експресивні трансформації однойменної лексеми в сучасних українських медіа).

Застосовано аналіз відповідних словникових дефініцій для уточнення семної структури мовної одиниці й однойменної лінгвокультуреми, що акумулює в собі як власне мовні характеристики, так і екстралінгвальні культурні і ціннісні смисли, а також сполучуваності ключової номінації, її словотвірного потенціалу.

Залучення методу контекстуального аналізу дало змогу виявити не лише новітні структурно-семантичні ознаки лінгвореалії, а й врахувати специфіку контекстів профілювання вербалізаторів лінгвокультуреми, характеристики суб'єктів аналізованої ситуації, оцінні та ідеологічні настанови автора/ів тощо.

3. Особливості вербалізації лінгвокультуреми КІТ в українських масмедіа

Окрема лексема, слово у словникові, маніфестує тільки себе, своє значення. Ужита в тексті лексема розкриває і своє значення через сукупність ознак, і значення інших лексем, з якими сполучається у тексті. У цій подвійній функції виявляється механізм виникнення нового значення слова.

Лінгвокультурний зміст знака визначають фонові, або екстралінгвальні, знання про об'єкт пізнання; первинна семантика знака, тобто його етимологічне ядро, на основі яких розвивається вторинна номінація; а також комунікативні смисли, що виникають у процесі взаємодії мовних значень у мовних ситуаціях.

Наочним прикладом цього є вербалізатори лінгвокультуреми КІТ: зміни в денотаті (або ж у ставленні до нього, сприйнятті його) відтворюються в семантичній структурі «нового» за змістом, ціннісним ореолом слова, розширюється соціокультурний ореол образу, видозмінюється його образно-експресивне, образно-асоціативне значення, насичене додатковими смислами.

У результаті «старе» слово набуває нових відтінків значення, новітніх функцій.

Зокрема, за кількісними даними «Газети по-українськи», слово КІТ, а також словоформи *коти*, *котами* ужито 8759 разів, *котик* – 897 разів... Натомість на сторінках газети Mind таких уживань лише трохи більше 500... Це, очевидно, зумовлене тематикою публікацій. Утім, обидва видання підтверджують думку, про активність номінації та її лексико-граматичних варіантів. На сьогодні можемо

диференціювати чотири субсфери масмедійної трансформації лінгвокультурами КІТ: соціальні мережі; електронні ЗМІ; засоби оперативної журналістики, якими є телеграм-канали; офіційні сайти комерційних чи державних установ, що співпрацюють зі споживачами. Саме вони сформували феномен так званих «інтернет-котиків». Як стверджує Олена Павлова, авторка відомого українського комікс-персонажа кота Інжира, «котики в соцмережах» – це «універсальна мова людства» (Суспільне Рівне, 04.06.22. <https://suspilne.media/rivne/244835-kit-inzir-moe-vlasne-media-avtorka-popularnogo-komiks-personaza-rozpovila-pro-istoriu-jogo-roavi-i-akim-vin-bude/>). У будь-якому разі вербалізатори лінгвокультурами КІТ уживаються як у прямому, так і в переносному значенні.

3.1. Вербалізації основних сем лінгвокультурами КІТ

Соцмережі та лінгвокультура КІТ. Лексеми *кіт*, *кішка*, їх похідні трапляються в текстах загальносоціальної проблематики, культури, суспільної моралі, духовності тощо. Серед прямих, неметафоричних означень не можна не звернути уваги на значно більшу, ніж у попередній період – десь 10-15 років тому, частотність і широту застосування словоформи *котик*.

На рівні сприйняття тексту відчуваємо, що назва домашнього улюбленця – це ім'я істоти, що близька, дорога, яка посідає значне місце в житті та побуті людини, тому котів приписуються властивості говорити (Ваш *котик* з вами говорить, навіть якщо ви не чуєте славнозвісного «Мняв!» і «Муррр» (ФБ, Хвостаті поради, 19.12.2020)), спричиняти бешкет.

Медійні джерела і лінгвокультура КІТ. Оперативна журналістика може за рахунок численності читацької аудиторії в короткі проміжки часу актуалізувати інформацію про тварин, зокрема про ідентифікованих істот, що мають клички. Це надає контекстам суб'єктивності: Сьогодні у відомого в Україні та в усьому світі *харківського кота Степана* день народження. *Котику* виповнилося 16 років (ТГ-канал «Реальний Київ», 10.11.24). Інтимізованими є контексти зі зменшувально-пестливими словоформами, якот: Лише до третини укриттів можна потрапити з *котиками* і *песиками* (ТГ-канал «Реальний Київ», 03.06.24).

Кризовий стан війни / воєн у світі, коли зазнають страждань українці, журналісти відображають з акцентом на стані і домашніх улюбленців, яких рятують так само: Україна евакуювала з Лівану 179 осіб, серед них 134 українці. Також евакуювали двох собак та *кота* (ТГ-канал «Реальна війна. Україна. Новини», 02.10.24).

Одним із засобів відстеження уваги до тої чи іншої інформації є акцент на «вподобайках». Загальне позитивне ставлення до будь-яких

тварин протиставлене негативній оцінці політиків, зокрема Путіна як призвідці війни: російські *котики* розумніші за путіна – вони проти війни. В мережі з'явилися фотографії з різних міст ерефії, на яких тварини виступають проти путинської агресії й убивства мирних громадян (ТГ-канал «Реальна Війна. Україна. Новини», 24.02.23). Така інформація мала 9500 позитивних оцінок чи прочитань. Суб'єктивізований епітет до номінації «котик» став засобом підсилення позитивної оцінки президента України, увиразнення його гуманного іміджу, пор: Зеленський разом з *товстеньким котиком* давали інтерв'ю каналу Fox News за 5 км від фронту на Куп'янському напрямку. Такий був незвичний бекстейдж інтерв'ю нашого президента (ТГ-канал «Реальна Війна. Україна. Новини», 23.02.24). Такий допис отримав понад 10500 відзнак.

Як засвідчують електронні ЗМІ – газети, телебачення, – лексема *кіт* та її похідні вживається в контекстах щодо:

а) захисту тварин: Столичний рятувальник Артур Моркотенко врятував від страшних морозів *вуличного кота* на прізвисько Чівас. Врятована тварина живе в частині ДСНС, їй видали форму та «присвоїли» спеціальне звання майора. (<https://www.unian.ua/curiosities/kit-ryatuvalnik-dsns-v-kiyevi-kotu-dali-specialne-zvannya-mayora-ostanni-novini-11365510.htm>, 25.03.21);

б) стану здоров'я тварини: Виявили сказ у домашньої *кішки* у Києві (ТГ «Реальний Київ», 12.10.2024);

в) звичок тварини: Будь-який *кіт* може витримати зниження температури повітря (Газета по-українськи, 06.12.2024);

г) настрою, психологічних відчуттів тварини: Що відчують *коти* й *кішки*, яких віддали іншим господарям (<https://tsn.ua/other/scho-vidchuvayut-koti-y-kishki-yakih-viddali-inshim-gospodaryam-2519626.html>, 22.02.24);

г) екології середовища буття: Громадськість обурена: у кількох містах Китаю встановили автомати з продажу живих *котиків* і собак (<https://unn.ua/news/>, 24.05.24);

д) безпечного чи небезпечного контактування з котями: *Бездомні коти* вбили 145 дитинчат надзвичайно рідкісного кубинського крокодила (<https://greenpost.ua/news/bezdomni-koty-na-kubi-vbyly-145-dytynchat-nadzvychnajno-ridkisnogo-krokodyla-i69290>);

е) психологічного стану людини, поряд з якою є кіт: Японська ІТ-компанія найняла *котів* для зниження стресу серед працівників. Тепер в офісі компанії в Токію, окрім 32 осіб, працюють ще 10 *котячих «співробітників»* (<https://chas.news/news/yaponska-it-kompaniya-nainyala-kotiv-dlya-znizhennya-stresu-sered-pratsivnikov-foto>).

3.2. Метафоризація як форма вербалізації лінгвокультури КІТ

Вторинні номінації з лінгвокультурологічним компонентом *кіт*. В останні роки спектр уживання лексем на позначення котів – в усіх формах сучасної інтернет-комунікації (соціальні мережі, блоги, чати, мережна реклама тощо) вочевидь розширився, кількість повідомлень у соцмережах з:

а) однослівними хештегами *#kit*, *#котик*, *#кішка*, хештегами-словосполученнями (київські *котики*, Київський *кіт* Мішик, Кокос *котоняшки* @kokos *kotonyashki*, КОТоки в пошуках сім'ї; *Котики-вуркотики* – група у ФБ; *кіт-хемоінформатик у светрі* – ім'я акаунта в соцмережі X, *tur_svit* – ім'я користувача в мережі Threads);

б) гомофазисними, що містять зазначені лексеми, хештегами (*котоманія*, *Хочукота*, *Бородата КОТОМАМУЛЯ* – ім'я у соцмережах актора, волонтера, власника притулку Олексія Суровцева @surovtsev.alexei, *ТікКотики* – ім'я коштувача у ТікТоку) суттєво зросла. Лише інстаграм (український сегмент) фіксує 313 000 публікацій із хештегом *#kit* і 102 000 – з *#кішка* (станом на листопад 2024).

Усі наведені лексеми не є назвами живих істот: це номінації соціальних груп, діяльність яких пов'язана з котями, нікнейми користувачів соцмереж. Більшість наведених назв є образно-асоціативними утвореннями-оказіоналізмами (найбільш віддалене за структурою утворення *tur_svit*) чи словами з розмовно-фамільярною семантикою. У цьому разі лінгвокультура КІТ вербалізується в ряді вторинних імен людей, які обирають котячу тематику, очевидно, як форму соціального захисту, позитивного забарвлення псевдоніма, що допомагає міфологізувати реальне буття особи.

Для тваринного світу, який адаптується в людському середовищі, характерна суб'єктивізація, тобто надання тваринам власних імен – кличок. Ситуація з повномасштабною агресією посилила і розширила цей складник. За перенесенням коти наділяються не так кличками, як позивними, псевдо, за аналогією до людей, що піклуються про них. Справжні котики, які, як і військові, мають свої позивні *пухнастик* *Сметана*, *кіт Шайбусік*, *кіт Сирський*, *котик Ізюм*.

За функціональним призначенням коти – *талісмани* ('Предмет, що, за марновірними уявленнями, має чудодійну силу й приносить його власникові щастя, удачу, оберігає від небезпеки', СУМ X, с. 27), *бойові побратими*, *антидепресанти* ('фарм. Лікувальні препарати, що застосовуються при хворобливих розладах психіки, при депресії, пригніченості', СУМ-20 <https://sum20ua.com/?page=56&searchWord=антидепресант&wordid=154561>), *рятівники* ('1. Той, хто рятує або врятував кого-, що-небудь', СУМ VIII, с. 926), *помічники* ('1. Той, хто допомагає кому-небудь у чомусь', СУМ VII, с. 128), *бойова одиниця*:

Котик Ізюм, якого врятували столичні рятівники, тепер допомагає їм боротись зі стресом і щодня зустрічає на роботі. Восени 2022 року *київський рятувальник* з колегами працював у звільненому Ізюмі на Харківщині. У місті лишилося багато тварин, серед них і наш Ізюм. <...> Ізюм (саме так назвали котика) їде до Києва; У МВС кажуть, що він є невід'ємною частиною загону наших прикордонників. Звати *пухнастика Сметана*, він прибився до хлопців, які несуть службу на позиціях. Відтоді *котик* піклується про моральний дух бійців. А своє псевдо «Сметана» він отримав від прикордонників, коли одного разу не втримався та з'їв сметану із відкритої банки (ТГ-канал «Реальний Київ. Україна», 13.08.23); Тепер *Цитрамон – головний в лікарні*. Ми йому купуємо препарати від глистів, бліх вивели. *Бойова одиниця*» (історія появи Цитрамона в екіпажі Battle for life від парамедика: <https://armyinform.com.ua/2022/01/09/nashi-kotyky-ta-inshi-vijskovi-talismany/>).

Клички, чи прізвиська, котів, що живуть на передовій, також відповідають ситуації: *Куля, Град, Ураган, Зенітка* – типові прізвиська для *ротних «мурчиків»*. Тварини прив'язуються до бійців, а ті охоче розповідають історії бойових котиків – «якось так, нічого героїчного», приховуючи свою любов до них. Багато з військових, їдучи у відпустку, забирають котиків додому і шкодують, що вивезти всіх з-під обстрілів неможливо (<https://armyinform.com.ua/2020/01/30/>).

Зміна середовища життя котів у наш час позначилася на «мілітаризації» сполучуваності цієї загальної назви. Тепер кіт може бути фронтовий, ротний, як-от: Фронтовий *кіт Шайбусік* побував біля Батьківщини-Матері та на Майдані Незалежності.

Персоніфікація. Одним із найпоширеніших способів вербалізації лінгвокультурами КІТ у масмедіа є персоніфікація, міфологізація істоти, якій приписують певні негативні соціально вагомі вчинки, як-от: У Китаї *кіт* спалив будинок після чого його власниця «влаштувала» на роботу, щоб відшкодував збитки. Тепер йому доводиться «ходити на роботу», щоб заробити кошти. *Чотирилатий працює блогером*. Він розважає глядачів на прямих трансляціях та вже зібрав 8 мільйонів переглядів (ТГ-канал «Україна Online: Новини. Політика», 01.05.24), Злий *кіт* змусив пілотів посадити літак (<https://www.5.ua/dv/tresh/238120>). А також надають соціальних функцій: Німці заборонили *коту* стати мером міста, але йому пропонують допомогу юристи – подробиці (<https://www.5.ua/dv/lapky/237603>, 23.02.24).

Подібна інформація почасти має правдиві підстави для довіри, бо в реальному житті трапляються випадки символізації соціальних функцій котів, як-от на Алясці в ролі почесного мера: Помер *кіт*, який

20 років був мером містечка на Алясці (<https://www.bbc.com/ukrainian/other-news-40706023>, 24.07.17).

І в соцмережах, і в мові ЗМІ тиражується міф про так званого вченого кота, що відомий у російській літературі, закарбований він і в мовомисленні українців певного покоління. Відзначаємо, що надання котам певних професійних ролей – особливість сучасного слововживання, яке засвідчує бажання людини заховатися за певний образ – віртуальний, фейковий, казковий: *Таємний мур-агент*, що спеціально відправився до Лондона для переговорів щодо траншу допомоги українським тваринкам в притулках майже непомітно розминувся у дверях з Паном Президентом на Даунінг-стріт.... «Я якраз пригрів там диванчик для президента Зеленського, не дякуйте», так прокоментував свій візит *вусатий агент* (Інстаграм, *happy_raw*, 17.10.2024); Експеримент науковців з почуттям гумору зробив кота часто цитованим молодим ученим. Фейкові статті *кота-вченого* набрали понад 130 цитувань на міжнародній науковій платформі. Цей випадок показує серйозні шпарини у системі оцінки публікацій у наукових журналах (<https://greenpost.ua/news/u-ssha-kit-larri-z-nahabnym-prankom-pronyk-u-kogortu-imenytyh-naukovtsiv-i73838>, 08.08.24).

Ще один улюбленець українців, блогер з Харкова *кіт Степан*, зірка Instagram і Twitter (з аудиторією більш ніж 1,5 мільйони підписників), дуже спокійний кіт (вірусне відео з ним, а також численні меми були створені ще до початку повномасштабної війни), відомий тим, що використовував свою популярність для допомоги тваринам, що постраждали під час війни (<https://zaxid.net/news/>), брав участь у благодійних проєктах:

«Харківський *кіт Степан*, який має в інстаграмі 1,3 млн підписників, став амбасадором проєкту від МКІП – «Збережіть українську культуру». Це вже третя зірка, яка долучилася до проєкту, спрямованого на відновлення зруйнованих росіянами українських пам'яток культури» (<https://life.pravda.com.ua/culture/2022/11/8/251202/>). Вочевидь значення лексеми «кіт», що вжита у такому контексті, зазнає певної метафоризації, асоціюється із значеннями 'домашній', 'спокійний', 'упевнений', 'добрий', 'великий' (на відміну від двох попередніх прикладів, у текстах, що розповідають про кота Степана, не вживається лексема із зменшено-пестливим суфіксом).

Як іронічну, з нашого погляду, варто сприймати інформацію про діяльність кота-крадія, на якого «перекладено» відповідальність за збитки: У Харкові на м'ясокомбінаті *кіт понадгризав* ковбаси і баликів *на 6 тисяч гривень* (ТСН, 30.01.15).

Олюднення образів котів засвідчила історія тварини з Бородянки, яка вижила після двомісячних поневірянь: її так би мовити зла морда –

аналог емоційно-психологічного стану українця-борця, пор. контекст: «Обличчя народу: українці жартують *про вираз морди* врятованого *кота* з Бородянки» (<https://life.pravda.com.ua/society/2022/05/3/248504/>). Користувачі в мережі зазначали, що вираз морди тварини відповідає внутрішній злості та ненависті українських людей до росіян: «*Киця з Бородянки – це обличчя українського народу. Побитого, але не скореного! Живого та сповненого люті!*», «*тотемна тварина*», «*киця – наче всі ми*».

Авторитет кота настільки виріс у сучасному соціумі, що цій істоті надають функції засобу заохочення, актуалізуючи в лінгвокультуремі КІТ семи 'мудрість' (пригадаймо кота-вченого), 'наполегливість'. Пор. таку інформацію. Якщо ви заходите на сайт Читомо прочитати про книжкові новинки, варто лише на кілька хвилин відволіктися, не перегорнути сторінку, сайт попередить вас: «Одне з двох: або ви відійшли від екрану і *нас читає ваш кіт*, або вас справді зацікавила ця сторінка» (<https://chytomo.com/>). Це рекламне зауваження заслуговує на увагу не лише через те, що досить дотепне, а тому, що транслює фактично стереотипове уявлення: якщо ви цікавитеся літературою, ви – цікава і, цілком вірогідно, *добра* людина. І така людина не може не мати котика.

Персоніфікація кота супроводжується у бізнесовому дискурсі використанням графічного образу кота як мотиваційного засобу, засобу налагодження доброзичливих, довірливих стосунків споживачів товарів і послуг з представниками певних структур, зокрема «Укренерго». Відповідно, складником креолізованого медійного тексту став котик Графік (котик-графік), енергетичний котик (енергетичний «котик»). Метафора «котик Графік» є вторинною номінацією «динаміки споживання енергії», тобто лінгвокультурема КІТ має доволі віддалений домен, що спричинює появу, на сьогодні, оказіональної асоціації. Що ж таке «кіт Графік»? У листопаді 2023 року компанія «Укренерго» представила свого *котика Графіка*, про що повідомила у соцмережах (НЕК "Укренерго" – NPC Ukrenergo). Його завдання – щодня показувати графік споживання електроенергії. Він закликає українців ощадливо споживати електрику (оскільки споживання електроенергії зростало через погодні умови), не переважувати вже ослаблену через масовані атаки РФ по критичній інфраструктурі енергосистему. Щодня на сторінці фейсбука та телеграм-каналу компанії з'являвся кіт синього або червоного кольору разом з попередженням «Не годуйте *котика Графіка*»:

Енергетичний котик сьогодні аж почервонів від того, як його перегодували – Укренерго повідомляє рекордний за цей опалювальний сезон рівень споживання (ТГ-канал «Реальна Війна. Україна. Новини»,

09.01.24); Ми знову перегодували *енергетичного котика* і йому стало погано, – «Укренерго» попереджає, що споживання стрімко зростає (ТГ-канал «Реальна Війна. Україна. Новини», 08.01.24); *КОТИК-ГРАФІК* ЗА ДОБУ ВИРІС, МИ ХВИЛЮЄМОСЯ! Друзі, продовжуємо слідкувати за нашим *котиком Графіком* (ФБ НЕК «Укренерго», 23.11.23); *Енергетичним «котикам»* знову зле – графік навантаження на енергосистему зростає, повідомляє Укренерго (ТГ-канал «Реальна Війна. Україна. Новини», 03.01.24) і под.

У креолізованих текстах дописів поєднується вербальний та невербальний елемент. І зображення kota з'явилося не випадково. Насправді графік споживання електроенергії у холодну пору року візуально нагадує kota. Його вуха – це піки споживання, коли енергосистема найбільше потерпає від перенавантаження. Проміжок між вухами – зменшення споживання вдень. Отже, графічний елемент не тільки впливає на реципієнта, створюючи разом з текстом візуальну смислову єдність, а й оприлюднює семантичну трансформацію лінгвокультурами *kit* (*котик*), виокремлюючи новітню лексичну одиницю-омонім.

Ще академік Л.А. Булаховський зауважував, що перенесення вже існуючих слів на нові поняття, випрацьовувані в творчому акті – реагуванні на нові враження – один із найпродуктивніших способів номінації в українській мові

Приклади, які ми розглянули, свідчать про активні процеси вторинної номінації в сучасній українській мові. Семантичні деривати, які з'явилися в мові внаслідок словотворення в межах уже існуючого слова, в результаті розширення чи звуження обсягу його значення, метафоричного і метонімічного перетворення, відіграють важливу роль у поповненні сучасного українського лексикону. У передмові до словника «Активні ресурси сучасної української номінації» автори зазначають: «Періоди суспільно-політичних зрушень, активна соціодинаміка закономірно спричиняють активну лінгводинаміку – оновлення мови, поповнення її ресурсів, як номінаційних, так і комунікаційних, зміни у мовних нормах»³⁰.

Символізація. Як відомо, у сучасній суспільно-політичній ситуації *kit* став символом незламності України, що закріпилося в інтернет-мемах: Як ти, шафко? – Тримаюсь. А ти, *котик*у?! – Тримаюсь, тримаюсь.

Історії життя котів та їхні клички на сьогодні вже є знаками історії повномасштабного вторгнення російських військ в Україну, самі коти

³⁰ Карпіловська Є.А., Кислюк Л.П., Клименко Н.Ф., Критська В.І., Пуздирева Т.К., Романюк Ю.В. Активні ресурси сучасної української номінації: Ідеографічний словник нової лексики / відп. ред. Є.А. Карпіловська. Київ: ТОВ «КММ», 2013. 416 с.

та їхні номінації – символами живучості, стійкості: Пам'ятаємо історію кішки Глорії, яку рятувальники дістали з 7 поверху зруйнованого навесні 2022 року будинку в Бородянці на Київщині. Вона провела майже 2 місяці у руїнах без їжі та води, але вижила, хоч і потребувала лікування. Спочатку стать і вік тварини не були визначені, тому в медіа писали про покинутого самотнім і врятованого зі зруйнованої багатоповерхівки *котика*, поширювалися відео і фото з ним, акцентувалася увага на незадоволеному виразі його морди. Пізніше з'ясували, що тваринка – *кішка перської породи* (волонтери Зоопатруля назвали її *Шафа* на честь шафи з півником васильківської майоліки з іншого зруйнованого будинку в Бородянці), і *киці Глорії* (справжнє її ім'я) 12 років, власники її не покинули: пішли з дому, але через постійні бомбардування російськими військами вже не змогли повернутися туди (ТГ-канал «Реальний Київ», 24.08.22).

Цей факт є фоновим знанням про живучість кішки, сама ж номінація *кішка Глорія-Шафа* містить цю сему як імпліцитну, вона входить до дефініції об'єкта.

Лексема *кішка (киця)* розширює своє значення, переходить із розряду побутового до розряду соціально вагомого, змінюється обсяг її оцінного компонента, адже тепер сила волі, витривалість, нескореність – не лише оцінка характеру тваринки, а й *орієнтир для оцінювання* якостей і характеру людини:

«<...> спільнота може бути суб'єктом оцінки, створюючи суспільну систему цінностей, транслуючи її через освіту, мас-медіа, мистецькі твори тощо. Спільні цінності – чинник консолідації колективу», – пише Г. Черненко³¹.

Сучасне функціонування вербалізаторів лінгвокультурами КІТ пов'язане з інтеграцією соціально-психологічних прийомів, що контрастують із суспільно-політичним медійним контекстом. Відомо, що лапка котика з гострими кігтками – пересторога, адже неприємно чи навіть небезпечно потрапити під кігті цієї істоти. Тому профілювання занепокоєння у фігурі «лапки котика» на цифровій карті тривоги сприймається і як загроза, і як пом'якшення небезпеки, адже це «лише» лапка котика, а не обстріл як такий, пор. метафору: Робота триває, хлопці працюють, загроза для області залишається. Друзі, усе буде добре, головне дочекайтесь відбою в укритті. До речі тривога розповсюдилась в формі *лапки котика*» (ТГ-канал «Реальний Київ. Україна. Новини», 12.07.23). Текст такого повідомлення адресат в цілому сприймає не як загрозу, а як гарантію безпеки.

Таку саму функцію психологічного розвантаження привносять пом'якшувальні рекомендації на зразок «котиків вам у стрічку».

³¹ Черненко Г.А. Там само. С. 277.

Відомий журналіст @Babchenko (однойменний ТГ-канал), закінчуючи гнівні дописи, що містять важливу для українських читачів аналітичну інформацію стосовно гострих соціальних проблем (наприклад, про визнання перемоги Трампа) пише: все погано, але *«котиків вам у стрічку»*. Отже запевняє, що ми, українці, і це переживемо і вистоїмо. Тож ті самі котики, що вранці прикрашали стрічки у вайбері маминих і бабусиних подруг, у цьому тексті несуть іншу інформацію, транслюють інші коди.

Отже, не лише вживання лексеми в новому значенні (тобто зміни в семантиці), насичення слова додатковим змістом (образ, який ми уявляємо, вживаючи лексему *кішка* трансформується), а й новий контекст (мовний і позамовний), у якому ця лексема функціонує, сприйняття її як транслятора суспільних цінностей, сприяє закріпленню за нею її нової статусної ролі, у якості символу – витривалості, незалежності, безпеки.

Гіперболізація. Ще одна тварина, яка стала символом війни, – *кіт Фенікс*, якого знайшли обгорілим під уламками зруйнованого будинку в Андріївці Макарівського району Київської області. В інтерв'ю для tsn.ua новий господар кота жартівливо каже, що Фенікс – це і є *українська біологічна зброя*: «він не горить у вогні, стрибає вгору на 20 м, а в довжину на 50 м і може перегризти будь-яке залізо, зокрема ворожу бронетехніку. Тепер зрозуміло, чому окупанти в паніці залишили Київську область!» (<https://tsn.ua/lady/news/obschestvo/tvarinischcho-stali-simvolami-viyni-feniks-patron-shafa-ta-inshi-2060971.html>).

Поєднання значень лексеми «кіт» (з імпліцитною семою 'живучість', фонове знання 1) і власного імені Фенікс (Фенікс – міфічний птах, що гине, але щоразу воскресає; один із символів християнства – тріумф життя, перемога над смертю, фонове знання 2) умотивоване конкретною ситуацією «виживання у вогні». Накладання історичної асоціації та семантичного стереотипу створює в нашій уяві новий героїчний образ, відмінний від образу «звичайного» кота; експлікується емоційно-оцінний компонент, відбувається метафоричний зсув у семантиці слова – гіперболізація життєстійкості котів.

Іншого *«незламного кота»* можна побачити на відео користувачки doghouse Netesa у ТікТок, 05.08.24. Це відео про один неспокійний через багатогодинні атаки міста дронами вечір родини, в якій живуть собаки й кіт. Текст «читає» песик: Божечки, як це було страшно, мамка запісхувала, всіх в коридор вигнала, ... сидимо ...такі «незламні», боїмось, *але кіт наш молодець, кіт* такий, як *штурмовик, з такими сталевими нервами*.

На запитання одного з користувачів «напевне, котик з Харкова» авторка відео відповіла: «*Кіт-біженець, з Нікополя, з нуля приїхав*». У цьому разі гіперболізовані фізичне і психологічне загартування kota.

Отже, уживання лексем *кіт, кішка* у контексті (при цьому маємо на як увазі вузький контекст, тобто вже сталу назву – *кіт Степан, котик Фенікс, кішка Глорія з Бородянки*, так і широкий – знання про події, безпосередньо сприйняті факти реальності, але також і з опорою на тексти, за допомогою яких ми отримуємо інформацію про них) актуалізує імпліцитні семи (на відміну від експліцитного, змінний компонент значення слова), залежно від того, яка ознака об'єкта є найбільш важливою. Тож під впливом екстралінгвістичних факторів у мовному знаку відбувається об'єктивація соціокультурної значущості певних ознак предмета – лінгвокультурні коди реалізуються в імпліцитних покликаннях – і через його сприйняття адресатом він може стати новим символом, що відтворює і водночас формує цінності окремого індивіда і суспільства в цілому. Вживання лексем *кіт* і *кішка* в аналізованих контекстах не лише викликає асоціації, пов'язані з тваринами, чію історію ми згадували, а й підкреслює сакральну, ідеологічну чи соціокультурну значущість денотата.

Профілювання «портретних якостей» котів і людей у вербалізаторах лінгвокультури КІТ.

Фонова інформація про взаємодію людей і котів слугує профілюванню культурних кодів³², з яких складається лінгвокультура КІТ.

ЛЮДИНА = КОТИК. Один із найбільш стійких фрагментів профілювання, що давно усталився в українській повсякденній культурі – метафорична трансформація назви «котик», що має кілька образно-асоціативних розгалужень.

По-перше, як відомо, номінація *котик* – це вторинна назва людини, яка виражає ставлення до неї³³. На сьогодні, в умовах повномасштабної війни на нашій території, це і поширена на загал номінація усіх українців як своїх, рідних, близьких, це слово-захист. Тому знайоме всім нам «Котики наші Київські, бережіть себе» (ТГ-канал «Чому тривога. Радар», 18.03.23).

По-друге, у соцмережах «котик» – це і волонтер, тобто той, хто піклується, турбується про інших на добровільних засадах: натрапляємо на *Запорізьких котиків, Солом'янських котиків* (назва

³² Єсипенко Н. Теорія профілювання в когнітивній лінгвістиці. *Науковий вісник Чернівецького університету : Германська філологія*. 2013. Вип. 667. С. 31-41; Єсипенко Н.Г. Профілювання лінгвокультурних концептів. *Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]*. Сер. : Філологічна. 2012. Вип. 29. С. 64-66.

³³ Котик. 1. *Зменш-пестл.* до кіт (СУМ IV, с. 309). Але це і зменш-пестл. розмовна номінація близької людини, яка виявляє ставлення до неї – любов, замилювання, захоплення тощо.

групи у фейсбуку), *Печерських котиків* – волонтерська спільнота, яка активно допомагає ЗСУ костюмами-«кікіморами», що витримують навіть тепловізор, а також сітками для техніки.

По-третє, котиками українці іменують військових ЗСУ – ласкаво, з любов'ю, з повагою, покриваючи їх захистом і теплом. Найменування використовується з 2014 року. Вважається, що так стали називати наших воїнів волонтери: Поки ми скаржимося, що стало холодно, *наші котики в армії* виконують бойові завдання за будь-якої погоди! З великим ризиком обмороження вони сміливо захищають Україну (оголошення збору від М.Б.Ф. «Розвиток Нашого Міста (<https://cfdoc.org/>)» на комплекти багаторазових грілок для рук та ніг) (ТГ-канал «Реальна Війна. Україна. Новини», 17.02.23).

Самі воїни, яких ніжно називають *котиками*, пропонують свою жартівливу версію походження найменування як метафоричне перекладу значення слова *kit*. Так, на сторінці фейсбуку «Шо там» з'явився перепост відео «Гостросюжетна історія «Те, про що ви соромилися запитати, або Одна з причин, чому ЗСУ називають *котиками*» з тіктока. Відео належить воїну (ім'я користувача у ТікТок berestovy), що служить в ЗСУ. У ньому він з гумором розповідає, як військові вирішують свої побутові проблеми, спостерігаючи за поведінкою котів у природніх умовах та імітуючи її (ФБ «Шо там», 05.12.22: <https://www.facebook.com/watch/?v=484662297096710>).

ЛЮДИНА – ПОРЯТУНОК – КІТ. Одна з найпоширеніших ситуацій сучасного суспільного життя – порятунок. У такому разі людина виявляє щонайкращі якості: доброта, відповідальність, співпереживання. Об'єктом їх реалізації є домашні улюбленці, зокрема коти: У Дніпрі **рятувальники** дістали *котика*, який сидів на виступі фасаду зруйнованої багатоповерхівки. **Такі наші українці – нам важливе кожне життя** (ТГ-канал «Реальна Війна. Україна. Новини», 15.01.23); У Львові на 11-й день після влучання ракети рашистів у житловий будинок, під завалами знайшли живого *кота*. У той день померла матір власниці тваринки. Але сама хазяйка дивом врятувалась разом із собакою. Знесилоного та зневодненого *котика* на ім'я *Черчіль* тепер **рятують** ветеринари (ТГ-канал «Реальна Війна. Україна. Новини», 17.07.23); *Котик*, якого витягли з-під завалів будинку в Бородянці, **добре, що живий** (ТГ-канал «Україна. Онлайн», 12.03.22); На відео *котик* із Солом'янського району, якого сьогодні вночі врятували наші рятувальники із пошкодженого будинку. Квартира, в якій перебував пухнастик, майже повністю вигоріла. Надзвичайники реанімували *котика* та передали господарю. **Коли кожне життя важливе** (ТГ-канал «Реальний Київ. Україна. Новини», 25.10.24).

Профілювання відбувається за напрямком: життя тварини – порятунок → КОЖНЕ життя має цінність для УКРАЇНЦІВ. Екстремальна ситуація демонструє якості нації у світі завдяки висвітленню таких подій у медіа, коли українці протиставлені русні, рашистам, а домашня тварина окреслена доброзичливо-співчутливим контекстом, у якому ключова номінація має інтимізовану пестиву форму вираження – *котик*.

Контексти профілювання вербалізаторів лінгвокультурам – це не тільки передача новини, інформації про врятованих тварин, але й маніфестація важливості такої характеристики українців, як людяність, уміння дотримуватися і захищати свої цінності, цінувати не лише своє життя, а кожне життя, життя взагалі.

Щодо наведених сценаріїв порятунку, відзначаємо, що лінгвокультурема КІТ актуалізує і складники базового концепту «СВІЙ – ЧУЖИЙ», зокрема у протиставленні ми – вони: ми рятуємо, вони залишають, як-от: *«Котика, собачку, все ми залишили»* – жаліється бабця, що їй довелося поїхати з прикордонного з Україною села (ТГ-канал «Реальна Війна. Україна. Новини» від 15.09.23). Чимало дослідників відзначають, що суттєвий аспект ментальності – ставлення людини до «чужого / свого». Для нашого народу життя – це поняття онтологічне, і коли щось загрожує життю, вибір завжди однозначний, на нього не впливає ставлення до чогось, як до свого чи чужого. Люди рятуються самі, рятують дітей і своїх домашніх тварин, рятівники, ризикуючи власним життям, дістають котів, папуг, собак (не своїх!), з-під завалів, з верхніх поверхів розтрощених російським агресором будинків, реанімують їх. Волонтерам не вистачає сил, але вони допомагають безхатнім тваринам (чужим!), під вогнем вивозять котиків і собак з прифронтових територій, із зруйнованих міст, з затопленої Херсонщини. Жоден з цих людей не має сумніву в правильності того, що він чи вона робить...

Показово, що у більшості наведених прикладів йдеться саме про котів. Адже в загальнолюдській системі цінностей у собак дещо вищий статус: собака – (найкращий, найвідданіший) друг людини. У лінгвокультуремі КІТ такого субкоду немає. Однак тексти, в яких висвітлені згадані вище події і ситуації, впливають на реципієнта, в уявленні яких кіт витупає мірилом людських якостей, як сформований поєднанням знаків і смислів культурний код.

ЛЮДИНА – ЗАХИСТ – КІТ. Один із базових концептів буття – захист. Стереотипне твердження, що кіт – домашній улюбленець – у мовомисленні українців уособлює не лише домашній затишок, але й безпеку (хоч і не з найвищою частотністю, але це значення

зафіксовано³⁴). Профілювання: КІТ завжди у БЕЗПЕЧНОМУ місці, тому ЛЮДИНА має шукати БЕЗПЕЧНЕ місце. Відповідні контексти вербалізації лінгвокультурами КІТ засвідчують, що коти обрані сучасним соціумом як зразки поведінки через свої природні якості «гіперчутливості» до негативу. Отже, в умовах війни на них взорує людина і в загальному соціальному контексті із соціально-психологічною метою пропонують так само бути забезпеченими: *Зліт Міг – тривога по ВСІХ областях* (відео з сірим котом). *Давайте, як цей котик шукати безпечне місце* (ТГ-канал «Реальна Війна. Україна. Новини», 28.03.24); *Котики вже в укритті та чекають на відбій*. Хто котик та теж сидить в укритті – ♥ (ТГ-канал «Реальна Війна. Україна. Новини», 02.01.24).

ВИСНОВКИ

Мова як частина культури є невіддільним чинником її розвитку. Поява лінгвокультурології, інтегрованої міждисциплінарної лінгвістичної галузі, стала закономірним результатом розвитку філософської та лінгвістичної теорії XIX-XX ст. Згідно з теорією лінгвокультурології, мовна картина світу відбиває ціннісно окреслені складники коду національної та глобалізованої культури. Такі мовні знаки – лінгвокультурами, внутрішня форма (етимон) яких відображає часово-просторові зміни мовних знаків, відкрита до розширення і структурно-семантичних перетинів з іншими лінгвокультурами як носіями концептуального змісту номінативних одиниць.

Лінгвокультура КІТ у сучасній українській мовній картині світу знаходить своє вираження як на вербальному, так і невербальному рівнях. Значною мірою саме ЗМІ є сферою творення і тиражування кодів культури, що пов'язані із взаємодією людини і тварини в сучасному світі, тим більше в умовах повномасштабної агресії в Україні.

Лінгвокультура КІТ актуалізована як у прямому вживанні вербалізаторів *кіт*, *кішка*, *котик*, так і в переносному, що є проявом метафоричних перенесень різного типу. Виділено чотири субсфери масмедійної трансформації лінгвокультурами КІТ: соціальні мережі; електронні ЗМІ; засоби оперативної журналістики, якими є телеграм-канали; офіційні сайти комерційних чи державних установ, що співпрацюють зі споживачами. Відзначено активність продукування вторинних номінацій на базі ключових лексико-граматичних форм *кіт*, *кішка*, а також гіперболізацію якостей цих тварин, символізацію їх функціоналу в умовах війни як на лінії фронту, так і в тилу. Чимало контекстів підтверджують прояви персоніфікації котів як домашніх

³⁴ Мартінек С., Митьков В. Український асоціативний словник. Львів: ПАІС, 2021. 650 с.

улюбленців. Потужний струмінь семантичних актуалізацій лінгвокультури КІТ – профілювання т. зв. портретних якостей котів на людей, що визначено за трьома основними семантичними моделями ЛЮДИНА = КОТИК, ЛЮДИНА – ПОРЯТУНОК – КІТ, ЛЮДИНА – ЗАХИСТ – КІТ.

Дослідження засвідчило розвиток чотирьох нових значень у вербалізатора «котик», що не засвідчені у тлумачній лексикографії: зменшувально-пестливе звертання до особи; українці, що переживають війну; волонтери України; воїни ЗСУ. Зауважено на впливі процесів креолізації текстів на міфологізацію котів, що спричинює використання графічних образів (*графічний / енергетичний кіт*) для реалізації соціально-економічних завдань, налагодження доброзичливої комунікації підприємств зі споживачами продукції.

АНОТАЦІЯ

У дослідженні вперше в українському мовознавстві запропоновано лінгвокультурологічне дослідження концептуально-знакової репрезентації поняття «кіт». Виділено чотири субсфери масмедійної трансформації лінгвокультури КІТ: соціальні мережі; електронні ЗМІ; засоби оперативної журналістики, якими є телеграм-канали; офіційні сайти комерційних чи державних установ, що співпрацюють зі споживачами. Встановлено уживання вербалізаторів лінгвокультури КІТ у прямому значенні для номінування домашніх улюбленців, яких виокремлює сучасний соціум як ціннісні об'єкти буття. Диференційовано серед метафоричних уживань розширення семантики загальноживаної лексеми «котик», явища вторинної номінації, персоніфікації, символізації, гіперболізації оцінок котів. Схарактеризовано процеси профілювання «портретних якостей» котів і людей у вербалізаторах лінгвокультури КІТ за трьома основними семантичними моделями ЛЮДИНА = КОТИК, ЛЮДИНА – ПОРЯТУНОК – КІТ ЛЮДИНА – ПОРЯТУНОК – КІТ, ЛЮДИНА – ЗАХИСТ – КІТ. Зауважено на впливі процесів креолізації текстів на міфологізацію котів, що спричинює використання графічних образів (*графічний / енергетичний кіт*) для реалізації соціально-економічних завдань, налагодження доброзичливої комунікації підприємств зі споживачами продукції. Загалом підсумовано, що лінгвокультура КІТ розвинула соціально-політичний та соціально-економічний смисли в ядрі культурних сем.

Література

1. Єрмоленко С.С. Мовне моделювання дійсності і знакова структура мовних одиниць. Київ: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2006. 386 с.
2. Єрмоленко С.Я. Мовно-естетичні знаки української культури. Київ: Інститут української мови НАН України, 2009. 352 с.
3. Єрмоленко С.Я., Бибик С.П., Коць Т.А., Сюта Г.М., Ганжа А.Ю. Сучасна українська академічна лінгвостилістика: стратегії інтегративного розвитку. *Українська мова*. 2021. № 4(80). С. 3–23.
4. Єсіпенко Н.Г. Профілювання лінгвокультурних концептів. *Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]*. Сер. : Філологічна. 2012. Вип. 29. С. 64–66.
5. Єсіпенко Н. Теорія профілювання в когнітивній лінгвістиці. *Науковий вісник Чернівецького університету : Германська філологія*. 2013. Вип. 667. С. 31–41.
6. Жайворонок В.В. Знаки української етнокультури: Словник-довідник. Київ: Довіра, 2006. 703 с.
7. Жайворонок В.В. Проблема концептуальної картини світу та мовного її відображення. *Культура народів Причорномор'я*. 2002. №32. С. 51–53.
8. Загнітко А.П., Богданова І.В. Лінгвокультурологія: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2017. 287 с.
9. Карпіловська Є.А., Кислюк Л.П., Клименко Н.Ф., Критська В.І., Пуздірева Т.К., Романюк Ю.В. Активні ресурси сучасної української номінації: Ідеографічний словник нової лексики / відп. ред. Є.А. Карпіловська. Київ: ТОВ «КММ», 2013. 416 с.
10. Кононенко В.І. Українська лінгвокультурологія. Київ: Вища школа, 2008. 327 с.
11. Лінгвософія українських текстів ХХІ століття: колективна монографія. [Автори: С.Я. Єрмоленко, С.П. Бибик, А.Ю. Ганжа, Т.А. Коць, Г.М. Сюта. Відп. ред. С.Я. Єрмоленко]. Київ: Інститут української мови НАН України, 2023. 530 с. [Електронне видання].
12. Мамич М.В. Вербальний контент журналу «Жінка» в аспекті лінгвокультурології та медіастилістики. Одеса: Астропринт, 2015. 525 с.
13. Манакін В.М. Внутрішня форма слова в аспектах зіставного мовознавства. *Мовознавство*. 2014. № 5. С. 35–44.
14. Мартінек С., Мітьков В. Український асоціативний словник, Львів: ПАІС, 2021. 650 с.
15. Мацько Л. Лінгвокультурологічний аналіз художнього тексту. *Культура слова*. 2011. Вип. 75. С. 56 – 66.

16. Медвідь Н.С. Лінгвокультуреми в українській соціально-психологічній прозі першої половини ХХ ст.: дис. на здобуття наук. ст. канд. філол. наук. Київ, 2009. 202 с.

17. Медвідь Н., Цінько С. Терміносистема сучасних лінгвокультурологічних досліджень. *Актуальні питання гуманітарних наук. Мовознавство. Літературознавство*. 2021. Вип. 36, Т. 2. С. 147–152.

18. Мільо А.В. Методики лінгвоконцептуального аналізу у сучасному вітчизняному науковому дискурсі. *Закарпатські філологічні студії*. 2023. Вип. 30. С. 164 – 170.

19. Петров О., Мізін К. Лінгвокультурний концепт як аналітичний інструмент лінгвокультурологічних і зіставно-лінгвокультурологічних студій. *Людино- й культурознавчі пріоритети сучасного мовознавства: напрями, тенденції та міждисциплінарна методологія*. 2019. С. 85–92:

20. Плотнікова Н.В. Поняття «концептосфера» та «концепт» у сучасній лінгвістиці. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2020. Т. 31 (70), № 1, Ч. 1. С. 91–96.

21. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля – Київ, 2006. 718 с.

22. Середницька А. Внутрішня форма слова як частина мовної картини світу. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип. 27, Т. 4. С. 60–65

23. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1970–1980.

24. Слухай Н.В., Снитко О.С., Вільчинська Т.П. Когнітологія та концептологія в лінгвістичному висвітленні : навч. посіб. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2011. 367 с.

25. Словник української мови: у 20 томах (онлайн). Київ, 2015–2024. <https://sum20ua.com/>

26. Черненко Г.А. Мовленнєвий вплив на ціннісні системи: діапазон імовірностей. Київ Видавничий дім Дмитра Бураго, 2018. 348 с.

27. Шевченко М.В. Семантичний та текстотворчий потенціал лінгвокультурем в українському поетичному мовленні : дис. ...канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2002. 199 с.

28. D'Andrade, Roy G. Cultural meaning systems. In R. A. Shweder & R. LeVine (Eds.), *Culture theory: Essays on mind, self, and emotions*. Cambridge, UK: Cambridge University Press. 1984. P. 88–119.

29. Galisson R. Culture et lexiculture partagées : les mots comme lieux d'observation des faits culturels, *Études de Linguistique Appliquée*. 1988. № 69. P. 74–90.

30. Galisson R. Où il est question de lexiculture, de cheval de Troie, et d'impressionisme. *ÉLA, Revue de Didactologie des langues-cultures*. 1995. № 97. P. 5–14.

31. Galisson Robert. La pragmatique lexiculturelle pour accéder autrement, à une autre culture, par une autre lexique. *Mélanges CRAPEL*. 2020. № 25. P. 47–73.

32. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live By*. Chicago; London: The University of Chicago Press, Afterword, 2003. 236 p.

33. Liddicoat Anthony J. The Conceptualisation of the Cultural Component of Language Teaching in Australian Language-in-education Policy. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*. 2004. 25(4). P. 297–317.

34. Wierzbicka. A. *Understanding Cultures through Their Key Words* (English, Russian, Polish, German, and Japanese). New York: Oxford University Press, 1997. 256 p.

35. Wierzbicka A. *Understanding cultures through their key words: English, Russian, Polish, German, and Japanese*. Oxford: Oxford University Press, 1997. 317 p.

Information about the authors:

Bybyk Svitlana Pavlivna,

Doctor of Philological Sciences, Professor,
Leading researcher at the Department of Stylistics, Culture
of the Language and Sociolinguistics,
Institute of the Ukrainian Language of the National Academy
of Sciences of Ukraine
4, Mykhaila Hrushevskoho street, Kyiv, 01001, Ukraine

Cherepakha Liliia Leontiivna,

Assistant Professor at the Department
of Ukrainian Philology for Foreign Citizens
Taras Shevchenko National University of Kyiv
14, Taras Shevchenko boulevard, Kyiv, 01601, Ukraine